

יש לחלק שאין אומרים כן אלא כשהאיסור שאסר נמשך קודם התנאי ולאחריו, כגון 'קונם פירות אלו עלי אם ארחץ' (נדרים ע"ט), אזי אומרים שנתכוין לאסור רק הפירות שלאחר הרחיצה, אבל כגון זה שנשבע על דבר אחד, אם תאמר שלא נאסר אלא לאחר קיום התנאי, נמצא שיהא אפשר שיתקיים תנאו ולא יחול הנדר כלל, ועל כן אומדים דעתו שכוונתו היתה שכל זמן שיתקיים תנאו, ואפילו בסוף – יחול נדרו (ר"ן).

א. ע' אבני נזר יו"ד רצב, כד שהוציא מדברי הר"ן הללו שבאומדנא כל דהו מפרשים שכוונתו לאסור מעכשיו. וע"ע בשו"ת בית זבול ח"ב לה"ג.

ב. בחדושי בית מאיר הקשה גם הוא כקושית הר"ן (ולא הביאו) ונשאר בצ"ע. וכתב שלפום ריהטא נראה שלגרסת הרמב"ם ניהא. ולא הבנתי הלא הרמב"ם כתב מפורש (ד, יז) ששתיהן במזיד חייב, גם כשאכל האיסור ראשונה והתנאי לאחרונה.

ואכל את הראשונה בשוגג והשניה במזיד. כלומר בידוע וזוכר, אבל אין הכוונה לומר שאסור לו לאכול השניה, שכיון שבאכילת הראשונה היה שכוח – לא חלה השבועה, ומותר לאכול השניה (כ"מ ברש"י. וכ"כ הרמב"ן והר"ן).

(ע"ב) 'עפא תני שבועות בי רבה, פגע ביה אבימי אחוה, אמר ליה: שבועה שלא אכלתי שבועה שלא אכלתי מהו, אמר ליה: אינו חייב אלא אחת. אמר לו: אישתבשת, הרי יצאה שבועה לשקר'. ועיפא סבר שהשבועה השניה שבועת שוא היא, מאחר וכבר נשבע, הלכך יצאה מכלל שבועות ביטוי ואינו חייב עליה קרבן (עפ"י אבי עזרי (קמא) שבועות ד, ט. אך בריטב"א ל"מ כן).

דף כט

ואכל תאנים והפריש קרבן ואחר כך אכל ענבים לחודייהו – הוא להו ענבים חצי שיעור ואחצי שיעור לא מיחייב קרבן. והחידוש הוא שאף על פי שהפרשת הקרבן באה על השבועה האחרת, אעפ"כ היא מחלקת בין תאנים וענבים של שבועה ראשונה (עפ"י הריטב"א. וע' גליונות קהלות יעקב). ואפילו אכל הענבים בהעלם אחד עם התאנים ולא היתה ידיעה מחלקת (תוס' הרא"ש).

'איזו היא שבועת שוא – נשבע לשנות את הידוע לאדם... והוא שניכר לג' בני אדם. והוא הדין הנשבע על עמוד של אבן שהוא של אבן – אמרו בירושלמי (ג, ח) שהיא שבועת שוא. וכן כתב הרמב"ם (שבועות ה, כב. וגם על זה כתב שרק אם ידוע לשלשה בני אדם).

'אביי אמר: תני שבועה שראיתי'. והתנא שאמר בלשון 'אם לא ראיתי' מכנה ואומר על לאו הן, כדי שלא יראה כנשבע לשנות בבית המדרש (ריטב"א. וכיו"ב מפרש הריטב"א בכמה מקומות שלשון 'תני' אינו בהכרח הגהה בלשון המשנה אלא פירוש – ע' במצוין לעיל טז).

ע' במצוין בסוטה ח שיטתם של אביי ורבה בכ"מ כעין זה, שאביי אמר 'תני... ורבה העמיד באוקימתא וכדו'.

ר'בא אמר: באומר יאסרו כל פירות שבעולם עלי אם לא ראיתי גמל פורח באויר. הראשונים עמדו

על השאלה, מדוע לוקה משום שבועת שוא, ולמה לא נאסר כל פירות שבעולם עליו, ואם עבר – יתחייב משום שבועת ביטוי? – כתבו בתוס', כיון שאי אפשר לו לעמוד באיסור זה, לכן היא שבועת שוא. ואף על פי שלא אמר 'לעולם', כיון שלא קצב זמן – אסור באכילתם לעולם (רא"ש). וכתב המאירי לפי"ז ש'פירות' לאו דוקא אלא כלומר מכל מאכל בעולם. ועריטב"א שדבר שאי אפשר לו לעולם אם לא קצב לו זמן, מפרשים כוונתו עד זמן שאפשר הדבר. ואילו מדברי הרא"ש הללו אין נראה כן).

נקט אופן זה ולא אמר בסתם שאסר כל פירות שבעולם עליו – להשמיענו, שאע"פ שאפשר שראה גמל קל רגלים ומדמה כאילו פורח באויר, קמ"ל שאין אומרים כן בשבועות (תוס' הרא"ש. וע' בתוס' לעיל כה: סד"ה ואמר, שקיים בעולם נחש כקורת בית הבד. וצ"ל לדבריהם שכן הדבר בגמל, שאל"כ חזרת קושייתם למקומה. ונע' בירושלמי שהתנא יכול היה לשנות עכבר פורח. וכבר נודע על קיומם של עכברים מעופפים באזורים מסוימים בעולם, ושייך שיראה אם יטרה, כמש"כ התוס']. וצ"ע).

והרמב"ן כתב, לפי שאומדים דעתו שבודאי לא בא לאסור עצמו את הפירות, שאם כן לא היה מתנה זאת בגמל פורח, אלא כוונתו לחזק דברי שוא שראה דבר בלתי אפשרי, לכן לא חלה עליו שבועת ביטוי אלא הרי זו שבועת שוא (וכ"כ הרשב"א והר"ן). ולשיטתם צ"ל ש'פירות' דוקא, ואפשר לחיות בבשר ובחלב לעולם (עפ"י גליונות קה"י).

ועוד כתבו הראשונים עפ"י הירושלמי שאינו לוקה משום שוא אלא במעמיד דבריו, שדבריו משתמעים בדוקא, אבל אם אינו מעמיד, אין זו אלא לשון גזמא ואינו לוקה, אף כי אסור הדבר מדרבנן. וכמה שיטות בדבר.

'כשהשביע משה את ישראל'. התוס' הקשו מה היתה השבועה מועילה, הלא כמו שהיה ירא פן יעבור עבודת כוכבים, כמו כן יכולים לעבור על השבועה? ופרש מהרש"א שהשבועה עצמה היא קבלת התורה, שבלעדיה לא היתה תוקף לקבלתם ולא היו נענשים עליה (וכיו"ב בתורת חיים).

א. לא הבנתי, הלא התוס' לא הקשו מהשבועה שבהר סיני, אלא מזו שבערבות מואב, שכבר קבלו את התורה קודם לכן. וכתב הגר"מ מאזוז שליט"א (במכתב): 'ול' דשבועה שבערבות מואב הועילה לדורות הבאים כמ"ש ולא אתכם לבדכם אנכי כורת וגו' כי את אשר ישנו פה וגו' משא"כ שבועה שבהר סיני'.

ב. אין להקשות על דברי המהרש"א [וכן על מה שאמרו 'מושב' ועומד מהר סיני'], מה מחייב לקיים את השבועה עצמה, הרי לא קדמה לה קבלה להתחייב לקיימה? הא לא קשיא, שעונש העובר על שבועתו מגיע אף בלא דין התורה 'לא יחל דברו' אלא מצד הסברה האנושית כיון שעובר על שבועת פיו עצמו (ע"ע: הקדמת רב נסים גאון לש"ס; חזקוני נח ד, כא; רשב"ם תולדות כו, ה; אהל משה ח"ב קלח; משך חכמה יתרו עה"פ לא תשא; אבני נזר יו"ד שו).

– וא"ת, כל העובר על מצות עשה, יימצא עובר על לאו של שבועה ואזהרת בל יחל. וכן יש לשאול על האלה והשבועה שקבלו בימי עזרא – יש לומר שהשבועה היתה באופן כללי על קבלת עול תורה ומצוות, ולא באה להוסיף חומרה בפרטי המצוות. אמנם הפורק מעליו עול תורה בכללות ואינו חפץ לקיימה – אפשר שעובר על לאו דשבועה שבערבות מואב (עפ"י מנחת שלמה נב).

ובחזון איש (יו"ד ב, כז) כתב שאף שהשביעם משה, הדורות הבאים אינם חייבים עליה משום שבועה ממש אלא משום ברית, ומכל מקום ענינה כשבועה. ו'מושב' ועומד מהר סיני' שאמרו – לאו דוקא אלא 'מוזהר ועומד', שאם לא כן הרי כל 'לא תעשה' שאין בו מלקות, יתרו בו משום שבועה וילקה. ועוד, הלא אין שבועה חלה על איסורין.

'כל המצוות כולן – מצוות ציצית, דאמר מר שקולה מצות ציצית כנגד כל המצוות כולן'. מבואר

שגם משמעות רחוקה שאינה כפי דעת סתם בני אדם, אם אך הלשון סובלתה – יכול הנשבע לפרש שנכוין לכך, ואם עבר פטור. וכמבואר בסוגיא בנדרים (כ.ו.) 'נדר בחרם ואמר לא נדרתי אלא בחרמו של ים' וכדומה (עפ"י נמוקי יוסף נדרים כה).

ומ"מ צ"ל שכך לשון הבריות על צד רחוק, לומר בכגון זה 'כל המצוות' על ציצית, שהרי אין מתחשבים במה שהוא לבדו מכנה כן – ע' בפירושו הרא"ש נדרים ל: ד"ה מדלא, ובמאירי כאן. וכן מורה לשון התוס' ותורא"ש 'דבלשון בני אדם לא מיקרי כל המצוות אלא ציצית'.

(ע"ב) 'אמר שמואל: בטרוף.' כלומר, זה שהשוה לקורת בית הבר, לא לענין הגודל אלא לענין הצורה (עפ"י ראשונים).

ופירושו 'טרוף' – רש"י כתב: מחורץ. (רש"י לשיטתו בע"ז כד: 'טרוף בפגימות הרבה'. וע' שבת לח' 'בשר טרוף' – מקוצץ). ויש מפרשים: מרובע, שפינותיו מהוקצעות כקורת בית הבר (עפ"י ראשונים בשם רב שרירא גאון והערך. וכמו שאמרו בירושלמי שאין מרובע בחיות).

ונקט התנא 'כקורת בית הבר' ולא אמר 'ראיתי נחש טרוף'; השמיענו לפי דרכו שכך היא קורת בית הבר, ונפקא מינה למקח וממכר, שהמוכר קורת בית הבר לחברו – אם גבו טרוף קנה, ואם לאו – לא (נדרים כה).

'כל העונה אמן אחר שבועה, כמוציא שבועה בפיו דמי... הא דענה אמן הא דלא ענה אמן'. לאו דוקא 'אמן' אלא כל דבר שענינו כענין אמן, כגון שאמר 'הן' או 'מחויב אני בשבועה זו', 'קבלתי עלי שבועה זו' וכל כיוצא בזה בכל לשון – הרי זה כנשבע לכל דבר, בין לחייבו מלקות בין לחייבו קרבן (רמב"ם שבועות ב,א; רמב"ן להלן לא: ועוד).

ולענין שם בשבועה נחלקו הראשונים. ושיטת ר"ת לחלק בין מושבע מפי עצמו למושבע מפי אחרים. ע' בראשונים להלן לה: וריש נדרים.

פרק רביעי; דף ל

'שבועת העדות נוהגת באנשים ולא בנשים'. כתבו אחרונים ז"ל: גם באותן עדויות שהאשה כשרה להן [כגון עדות טומאה או עדות מיתת הבעל] – אינה חייבת בקרבן שבועת העדות. ואף על פי שבעדויות אלו שעד אחד כשר להן, מבואר להלן (לב) שהוא חייב בקרבן שבועה – יש לחלק, שעד אחד כשר לכל עדויות וקורא אני בו והוא עד [וגם נאמנותו בעדויות אלו, מתורת 'עדות' היא]. לא כן האשה שאמנם נאמנת באלו, אך אין כאן תורת 'עד' אלא נאמנות גרידא (עפ"י רעק"א; הגהות המשנה למלך על ספר החינוך ויקרא, ובספרו פרשת דרכים דרך מצותיך, קל; מנחת חינוך קכב, ד קכג, יד; 'חדושי הגר"ח על הש"ס' ועוד. וע"ע שו"ת אחיעזר ח"א ו,ו).

'בין מפי עצמו ובין מפי אחרים...'. בשבועה מפי אחרים, מבואר לעיל (כט:). שלא הוציא 'אמן' מפיו על השבעת האחר, כי באופן זה הרי הוא כמוציא שבועה מפיו. אלא שנחלקו ראשונים בדבר: מדברי רש"י (כט סע"ב; לא: במשנה; לו. ד"ה ואמרה; לו: ד"ה ומפי אחרים) מבואר שלאחר שזה השביעו, אמר 'איני יודע לך עדות', ולא אישר בפירושו את השבועה – רק אז נחשב מושבע מפי אחרים, אבל אם שתק – אינו בכלל